

GAZDASÁG

Nagy Pongrác

Az infláció elkerülése¹

ALAPFOGALMAK

Mi az infláció?

Infláció alatt az árszint jelentős és folyamatos emelkedését értjük.

Minden szó fontos. Tehát:

- Nem elég, ha egy, két, néhány cikk ára növekszik. Infláció csak akkor van, ha az árszint (vagyis sok áru és szolgáltatás ára egyszerre) növekszik. Az „árszint” általában a fogyasztói árindex. Ennél teljesebb és pontosabb a BHT árindexe („deflátor”). Ennek az adatai azonban csak évente egyszer vagy négyszer állnak rendelkezésre – aszerint, hogy a statisztikai hivatal a BHT-számításokat évente vagy negyedévenként publikálja. Mivel a fogyasztói árindex havonta jelenik meg, általában az használatos az infláció mérésére. (A különböző, inflációt mérő indexek leírását lásd alant.)
- Az árszintnek jelentősen kell növekednie ahhoz, hogy inflációról beszélhessünk. Hogy az évi hány százalékos árnövekedés a „jelentős”, azt minden kormány maga határozza meg. A fejlett országok általában az évi 2%-os vagy annál kisebb árszintnövekedést nem tekintik olyan jelenségnek, amely gazdaságpolitikai beavatkozást igényel. – Bár a köznyelv azt mondja: „az infláció 1,5 százalékos”. Ez azonban gyakorlatilag árstabilitásnak számít.

---

¹ Fejezet a szerző készülő könyvéből, melynek címe:

„Gazdaságpolitika mindenkinek – avagy a rendszerváltás gazdaságpolitikája a piacgazdasági gazdaságpolitika tükrében”

- Az árszint jelentős növekedésének folyamatosnak kell lennie, vagyis minimum legalább 2-3 évig kell tartania. Ha a kőolajár robbanása következtében megtöbbszöröződnek az energiaárak, s ennek következtében megnövekszik az árszint, de azután megállapodik a magasabb szinten, az még nem infláció. – Amint az utolsó alfejezetben látni fogjuk, a magyarországi árszintnövekedéseket 1988-tól körülbelül 1992-ig főképpen különböző kormányintézkedések okozták, s így akkor nem is volt tulajdonképpen infláció. Az árszintnövekedés ebben az időszakban folyamatosnak látszott, hisz az árszint évről-évre jelentősen növekedett, de ez csak azért volt így, mert a piacgazdaságra való áttéréssel kapcsolatban minden évben történt valamiféle árszintnövelő kormányintézkedés.

Mivel a kormánynak, mint látni fogjuk, központi szerepe van az infláció megakadályozásában, illetve megszüntetésében, az árszint növekedési üteme általában osztályzat a kormány gazdaságpolitikájának a minőségéről. – Ezen kívül a szakszervezetek bérköveteléseik előterjesztése alkalmával az inflációra hivatkoznak. A bérek növelése viszont ürügy a vállalatoknak újabb áremelésekre. Hogy az ördögi spirált megtörjék, valamint azért, hogy gazdaságpolitikájuk otthon és külföldön jó minősítést kapjon, egyes kormányok néha csalnak. Primitív, néhány tucat cikk árából számított fogyasztói árindexeket használnak, s az abba beleszámított árukat ártámogatásban részesítik. Így jelentős infláció közepette a fogyasztói árindex alig nő, s a kormány azt állíthatja, hogy az infláció igen alacsony.

Másik jelenség a szocializmusra volt jellemző, de mindenütt előfordul, ahol rögzített árak áruhiánnyal párosulnak. Ilyenkor statisztikailag nincs infláció (hiszen az árak rögzítettek). A fogyasztói cikkek és szolgáltatások mennyisége azonban lassabban növekszik, mint a háztartások jövedelme. Áruhiány keletkezik. A háztartások szívesebben fizetnének többet mindazokért az árucikkekért, amelyekre szükségük van, de nem tudnak, mert nincs elég belőlük, ami pedig van, azt szabott

áron adják. Az ilyen rendszer egyrészt a feketepiac melegágya – még a meglévő árut is a „pult alatt” adják el a megengedettnél jóval magasabb áron. Másrészt, ha az ilyen gazdaságban netalán felszabadítják az árakat, akkor a felszabaduló, addig kielégítetlen vásárlóerő egyszeribe rászabadul a piacra, s ugrásszerűen felhajtja az árakat. Rögzített árak hiánygazdasággal párosulva elfojtott infláció eredményeznek.

A fejlett országokban az árszint nő, még ha évi 1-2%-kal is. Egyes árak csökkenhetnek, de az árszint csökkenésére – még kevésbé folyamatos csökkenésére – alig volt példa a II. világháború óta. Ehhez ugyanis az kellene, hogy az egész gazdaságban

- csökkenjen a profitráta, vagy
- csökkenjen a munkabér, vagy
- a munkavállalók ne kérjenek részt béremelés formájában a termelésnövekedésből.

Demokratikus piacgazdaságban az egyik sem következhet be. A profitráta csökkenése csökkentené az osztalékot, s ez a részvényesek számára elfogadhatatlan. Ha több negyedéven át tart a csökkenés, akkor leváltják a vállalat vezetését. – A másik kettőt pedig a munkások akadályozzák meg a szakszervezetek révén. – Így a piacgazdaságban az árak a nemzetközi szakzsargon szerint „rugalmasak fölfelé” és „merevek lefelé”.

A tartós infláció inflációs várakozást eredményez, vagyis a gazdaság szereplői biztosra veszik a további inflációt, esetleg az infláció felgyorsulását és ezt belekalkulálják számításaikba. Ez viszont inflációs spirált eredményez, vagyis olyan állapotot, amikor az infláció fő oka már maga az infláció és az infláció önmagát táplálja. Például a munkások 3%-os reálbér-növekedést szeretnének. Ha 10%-os inflációra számítanak, akkor 13%-os béremelést igyekeznek kiharcolni maguknak. A vállalat bérköltsége tehát 13%-kal nőtt. Ha az árat 13%-kal növeli, akkor a munkások nem kapják meg a 3%-os reálbér-növekedést és legközelebb 16%-os béremelést követelnek, és így tovább. – Annyi bizonyos, hogy

az infláció elleni küzdelem egyik legnehezebb feladata az inflációs várakozások letörése.

A köznyelv beszél ügető és vágató inflációról is. Az „ügető” az évi 10%-nál magasabb infláció. Az ügető és a vágató közötti határvonal ízlés dolga. Annyi bizonyos, hogy az évi 60-100-500%-os infláció már „vágató”.

Magyarorszáé az a kétes dicsőség, hogy ott volt 1945 második és 1946 első felében a gazdaságtörténet „legvágatóbb” inflációja. Ennek két oka volt. Egyrészt az országot megszálló szovjet hadsereg magyar pénzt nyomtatott és szétosztotta a katonáknak. Ezzel azt akarta elérni, hogy a katonák rablás helyett „megvásárolják” azt, amire szükségük van, illetve amit megkívnának. A fő oka azonban az volt, hogy a lakosság nagy része elhagyta otthonát – Ausztriába menekült, hadifogságban volt, vagy a szovjet csapatok közeledtére a nyugati országrészekbe költözött. A termelés lassan beindult ugyan, de adót senki sem fizetett. A költségvetésnek úgyszólván semmi bevétele sem volt, kiadásai viszont óriásiak voltak, hisz a tisztviselőket fizetni kellett s egy 60%-bar lerombolt infrastruktúrát – hidakat, vasúti pályákat, középületeket – kellett újjáépíteni. – Az újjáépítés óriási lendülettel be is indult, s a kormány ezt pénzkibocsátással finanszírozta.

A pénz vásárlóértéke rohamosan csökkent, míg a szinte naponta kibocsátott bankók névértékére már nem voltak megfelelő számtani elnevezések. „A bankjegyforgalom (1996) május 31-én (...) 3.2 milliószor akkora volt, mint 1945. április 30-án, amely időpont a háború utáni inflációs időszak kiindulópontjának tekinthető. Ugyanakkor a létfenntartási index emelkedése 128 milliószoros volt. A június-júliusi időszakban (...) az árak (...) 2800-szorosukra emelkedtek” – mondja az 1946. évről szóló jelentésében a Magyar Nemzeti Bank akkori elnöke, majd így folytatja: „Az infláció utolsó időszakában a pénztől való menekülés általános jelenséggé vált és a pénz forgási sebessége rendkívüli mértékben fokozódott. Az árak az egyik napról a másikra többszörösükre, július folyamán 4-500-szorosukra, sőt ezt meghaladó mértékben emelkedtek.”

A tisztviselők naponta kapták a fizetésüket, ami azt jelentette, hogy amikor délelőtt 10 órakor rohantak azt elvásárolni, az üzletekben és a piacon, egyszerűbe megsokszorozódtak az árak. Végül már senki sem adott pénzért semmit, cserekereskedelem folyt. Enni viszont kellett. Ennivalójuk csak a parasztnak volt. Így a városi lakosság ingóságainak nagy része a parasztokhoz vándorolt. – Amikor 1996. augusztus 1-én bevezették az új pénzt, akkor 400.000 quadrillió pengőért adtak egy forintot. Ez olyan szám, amelyben a négyest húsz nulla követi.

Az infláció mérése

Fogyasztói árindex

Ez a leggyakrabban használt mérce, bár gyakran, mint majd látni fogjuk, nem ez a mérvadó. Ezt Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal a legfejlettebb országok igényei és módszerei szerint dolgozta ki. Az index 1600 közszükségleti cikk és szolgáltatás áraiból tevődik össze. A KSH mindegyiknek az áráról havonta 30-150 megfigyelést készít az ország különböző kiskereskedelmi elárusítóhelyein különböző időpontokban. Ennek a 30-150 megfigyelésnek egyszerű számtani középarányosa az illető cikk a havi ára. Ez az 1600 termékre és szolgáltatásra nézve havonta százszázalékos meghaladó megfigyelést jelent. Mindegyik cikk havi árából idősoros index készül. Ezeket az indexeket a KSH súlyozza aszerint, hogy a cikkekre költött pénz az átlagos háztartás havi fogyasztási kiadásainak hány százalékát teszi ki. Ha tehát a háztartások átlagosan fogyasztási kiadásaik 0,5 százalékát költik burgonyára, akkor a burgonya árindexének súlya a fogyasztói árindexben 0,005 lesz. – A súlyozás évről-évre változik, követve a háztartási fogyasztás összetételének változását. – Ez utóbbi lassan bár, de állandóan változik a gazdaságpolitikai lépések, az ízlés, divatmódosulás, a technika haladása és – nem utolsó sorban – a reáljövedelem változása következtében. Így a lakbérek felszabadítása növeli a lakbér súlyát; feltalálják az íróasztali számítógépet, divatba jön, s súlya évről-évre növekszik; amint nő az életszínvonal, csökken a jövedelem élelmiszerre fordított és nő a szórakozása, luxuscikkekre fordított része és így tovább. (Érdekes volna tanulmányozni, hogyan változott a magyar fogyasztói árindex súlyozása 1989 és 1993 között, mialatt az egy főre jutó BHT közel 18%-kal csökkent.)

Jegyezzük meg, hogy az 1600 cikkből álló fogyasztói minta nemzetközileg „reprezentatívnak” számít. – Ahol a statisztikai szolgálat primitív, ott a fogyasztói árindex egy-kétszáz, esetleg egy-két tucat cikk árából tevődik össze.

Termelői árindex

Magyarországon a legreprezentatívabb az ipar belföldi értékesítési árindexe. – Vannak országok, ahol készül nagykereskedelmi árindex is, amely természetesen teljesebb, átfogóbb, mint az ipar belföldi értékesítési árindexe. Ez utóbbi úgy készül, hogy a KSH havonta begyűjti mintegy 1000 vállalat 6500 termékének az árát, ezekből idősoros indexeket készít, s ezeket az árura költött összegnek a 6500 cikkre költött főösszegegen belüli részarányával súlyozza.

A BHT árindexe

Ez, mint mondtuk, a legteljesebb index, hisz ezt minden nagyban vagy kicsinyben, külföldön vagy a hazai piacon eladott áru és szolgáltatás ára befolyásolja – természetesen súlyozottan. Ez nem más, mint a BHT folyó áron alapuló indexének és volumenindexének a hányadosa (szorozva 100-zal).

BHT összehasonlító áron

Tulajdonképpen annyi árindex van, ahány áru és szolgáltatás. A statisztikai hivatalok a BHT-t felhasználás szerint először folyó áron számítják ki. (Magyarországon összehasonlító áron.) Ebből számítják ki a BHT volumennövekedését úgy, hogy az egyes összetevőket a megfelelő árindex-szel „deflálják” valahogy úgy, ahogy azt az 1. táblázatban láthatjuk. A kisebb-nagyobb eltérések abból származnak, hogy a KSH sokkal finomabb munkát végez, mint mi itt. Például a közületi fogyasztást valószínűleg nem a fogyasztói árindex-szel „deflálja”, hanem a közületi fogyasztás speciális árindexével. Mivel a közületi fogyasztás zömében a köztisztviselők fizetése, így ez az árindex főképpen a köztisztviselők fizetésének növekedését tükrözi.

Amikor valamely ország nem közöl részletes BHT adatokat összehasonlító áron, akkor közel kerülhetünk a valósághoz, ha a háztartási és közületi fogyasztást a fogyasztói, a bruttó felhalmozást a termelői, a külkereskedelmet pedig a behozatali és kiviteli árindexekkel „defláljuk”. – Ha rendelkezésre áll, akkor a közületi fogyasztáshoz használhatjuk az alkalmazásban állók bruttó fizetésének az indexét is.

1. A BHT reálnövekedésének kiszámítása az árindex segítségével

	BHT folyó áron		Árindexek 1996=1,000	BHT 1996- os áron	Reálnövekedés 1997-ben 1996=100	
	1996	1997	1997	1997	Saját szá- mításunk	KSH
	1	2	3	4(=2/3)	5(=4/1)	6
Háztartások fogyasztása	4416	5298	1,183 ¹⁾	4478	101,4	102,0
Közületi fogyasztás	704	900	1,183 ¹⁾	761	108,1	101,8
Összes beruházás	1849	2382	1,186 ²⁾	2008	108,6	108,3
Behozatal ¹⁾	-2754	-3925	1,134 ³⁾	-3461	125,6	125,5
Kivitel ¹⁾	2679	3886	1,148 ³⁾	3385	126,5	126,4
BHT összesen	6894	8541	1,191 ⁴⁾	7171	104,0	104,6

1) Fogyasztói árak
 2) Termelői árak: az ipar belföldi árindexe
 3) Árukivitel és -behozatal árindexei
 4) Számításaink eredménye: $8541/7171=1,191$. A valódi adat: 1,186, lásd a 2. táblázat 8. sorát.

Forrás: KSH: Magyar statisztikai évkönyv 1998;

MNB: Éves jelentés 1997

A három árindex összehasonlítása

Az infláció mérésére használatos három legfontosabb árindexet a 2. táblázat mutatja. Megjegyzéseink a következők:

- Általában a termelői árak növekedésének felgyorsulása és lelassulása időben megelőzi, és ezzel előre jelzi a fogyasztói árak növekedésének gyorsulását, illetve lassulását. Ez Magyarországon a rendszerváltás óta csak 1998-ban volt így. Ez évben a fogyasztói árak 14,4%-kal, a termelői árak csak 10,7%-kal nőttek, előre jelezve a fogyasztói árnövekedés 1999-es lelassulását (6., 7. sor). Annak előtte úgyszólván minden évben nagyobb volt a fogyasztói árak növekedése, mint a termelői áraké. Így az előbbi indexe 1989 és 1999 között 729-re, az utóbbié pedig csak 564-re nőtt (1., 2.

sor). Ennek a rendhagyó jelenségnek a fő oka nyilván az, hogy a termelői árindex csak az ipari termékek árát tükrözi, a fogyasztói árindex mezőgazdasági termékekét, valamint – s jelen esetben ez a fontos! – igen sok szolgáltatás árát is. Már pedig igen sok szolgáltatás ára ugyancsak „megugrott” a tárgyidőszak alatt. Így például a „háztartási energia, fűtés” árindexe 1999-re az 1989-es szintnek közel a tizenötszörösére, 1480-ra (1989=100) emelkedett – főként az évtized első éveiben bekövetkezett magánosításokat követően.

- A BHT árindex éves növekedésének logikailag a fogyasztói és termelői árindex között kellene lennie (6., 7., 8. sor), hiszen a legnagyobb tételnek, a háztartások fogyasztásának a „deflátor” a fogyasztói árindex, az ugyancsak jelentős bruttó felhalmozás és export „deflátorának” pedig szinte meghatározója a termelői árindex. Amikor mindkettőnél nagyobb (1989, 1991, 1994) vagy mindkettőnél kisebb (1995, 1996), akkor ezt az okozhatja, hogy a közületi fogyasztás „deflátor” jelentősen eltér a fogyasztói árindextől és/vagy a beruházási és külkereskedelmi árindexek térnek el jelentősen a termelői árindextől.

2. Az infláció mérése

	Index, 1989=100										
	1989.	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
1. Fogyasztói árak	100,0	128,9	174,0	214,0	262,0	311,4	399,0	493,2	583,3	667,1	729,0
2. Termelői árak ¹⁾	100,0	124,2	163,8	179,0	197,9	218,0	277,6	340,3	411,1	455,2	564,0
BHT											
3. volumen	100,0	96,5	85,1	82,3	81,8	84,2	85,4	86,3	90,3	94,7	
4. folyó áron	100,0	122,1	146,0	172,0	207,4	255,1	328,1	402,9	499,2	589,5	
5. Árindex (4/3)	100,0	126,5	171,6	209,0	253,5	303,0	389,7	466,9	552,8	622,5	
	Százalékos évi növekedés										
6. Fogyasztói árak	17,0	28,9	35,0	23,0	22,5	18,8	28,2	23,6	18,3	14,4	10,0
7. Termelői árak ¹⁾	13,4	24,2	31,9	9,3	10,5	10,2	27,3	22,6	20,8	10,7	
8. BHT árindexe	18,3	26,5	35,6	21,8	21,3	19,5	28,6	19,8	18,3	12,6	
1) Az ipar belföldi értékesítési árindexe e: előzetes adat											

Forrás: KSH: Magyar statisztikai évkönyv 1998:
Statisztikai havi közlemények, 1999/7.

Az infláció káros hatásai

Az infláció háromszorosan is káros: visszafogja a gazdasági növekedést; rontja az állampolgári és üzleti tisztességet; társadalmi feszültségeket okozhat.

A gazdasági növekedésre gyakorolt káros hatása kettős.

- Fékezi a beruházásokat, mert
  - csökkenti az előreláthatóságot. Annak, aki beruház, 5-10 évre előre kell gondolkodnia és úgy kell kiszámítania a beruházás jö-

vedelmezőségét, illetve azt, hogy a különböző beruházási lehetőségek közül melyik a legjövödelmezőbb. Inflációs körülmények között ez szinte lehetetlenné, illetve illuzórikussá válik. Nem lehet például 15%-os inflációt „beépíteni” a számításba, hiszen a 15%-os infláció egyik évről a másikra könnyen 25%-ossá válhat.

- csökkenti a megtakarításokat, hiszen infláció esetén a bankok ritkán fizetnek pozitív reálkamatot a lekötött betétekért. Ilyenkor a betétek reálkamata rendszerint negatív, vagyis a megtakarított pénz vásárlóértéke csökken.

A reálkamat a kamatnak az a része, amely meghaladja az inflációs rátát. Ha például az infláció évi 10 százalék és a kamat évi 13 százalék, akkor a reálkamat 3 százalék. Ez pozitív reálkamat. Ha a kamat ilyenkor csak 7%, akkor a reálkamat negatív: -3%.

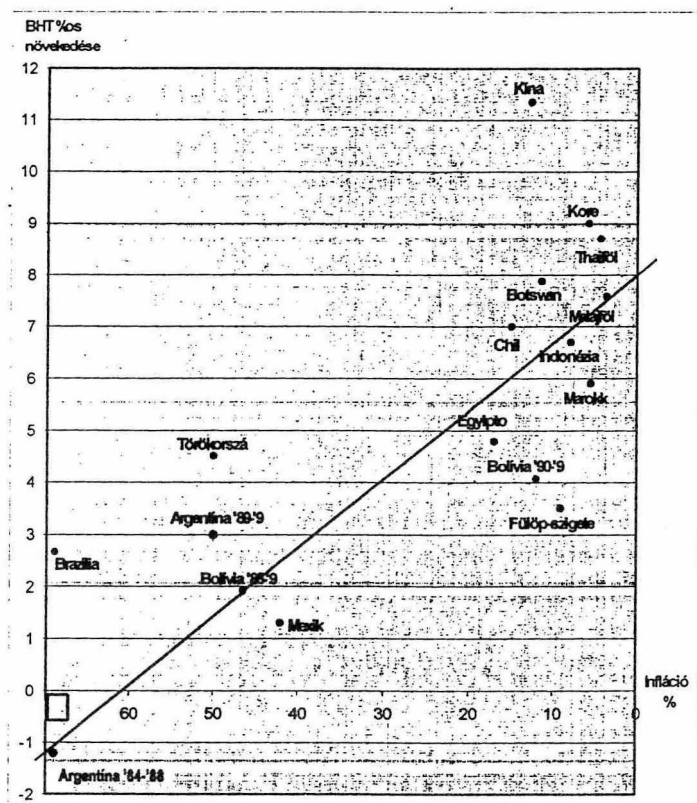
A megtakarítások csökkenésével természetesen együtt jár a hitelkínálat csökkenése, vagyis a hitelkamatláb növekedése, mely természetesen a beruházások csökkenése irányában hat.

- Csökkenti a gazdaság hatékonyságát, hiszen nem ösztönöz költségcsökkentésre, megtakarításra, mert minden költségnövekedést a vevőre lehet hárítani az ár emelésével. Ezzel csökken az ország külföldi versenyképessége, nő a behozatal, csökken a kivitel, romlik a fizetési mérleg. Az infláció a fizetési mérleget még akkor is rontja, ha a nemzeti bank a külföldi versenyképességet a honi valuta gyakori leértékelésével próbálja fenntartani. Ez ugyanis leértékelési elvárást eredményez: az importőrök pontosan, nem ritkán előre fizetnek a külföldi áruért, az exportőrök haladékosan adnak vagy elodázzák a külföldi valuta átváltását remélve, hogy a leértékelés után majd több hazai valutát kapnak érte. Ez természetesen időről-időre felduzzasztja a fizetési mérleg hiányát.

A 3. grafikon 15 országra vonatkozólag 17 megfigyelést tartalmaz. Három ország – Brazília, Fülöp-szigetek és Törökország – kissé, Kína pedig nagyon „kilóg a sorból”, nyilván azért, mert a gazdasági növekedésnek az árstabilitáson kívül sok más meghatározója is van. – A fordított összefüggés az infláció és a gazdasági növekedés között azonban egyértelműen kitűnik.

3. Infláció és gazdasági növekedés

Más megjelölés híján: 1985-1995 vagy 1984-1994; éves átlagok

Argentína és Bolívia esetében a tíz évet két öt éves időszakra bontottuk, mert a második időszakban lényegesen alacsonyabb volt az infláció, mint az elsőben.

Forrás: IMF: International Financial Statistics;

- Az infláció az állampolgári és üzleti tisztességet azzal rontja, hogy anyagi előnyökhöz juttatja azokat, akik halogatják adójuk befizetését, tartozásaik rendezését, hogy azt csökkent vásárlóértékű pénzben fizethessék.
- Az infláció bizonyos néprétegek számára anyagilag rendszerint előnyös, mások számára közömbös, még mások számára káros.

- A vállalatok és vállalkozók az inflációt, annak felgyorsulását azonnal belekalkulálják áraikba, így legalábbis nem vesztenek rajta. De nyerhetnek, ha például kölcsöntökével dolgoznak. Amikor az infláció 7%, felvesznek kölcsönt 10%-ra. Azután az infláció felgyorsul 15%-ra. Ezt azonnal belekalkulálják az árba, a kamat viszont marad 10%. Így jelentős inflációs nyereségre tesznek szert.
- Fejlett, demokratikus országban, ahol a szakszervezetek erősek, a bérből és fizetésből élők az inflációt beleszámítják bérköveteléseikbe, s így védekezni tudnak ellene, nem csökken az élet-színvonaluk.

Magyarországon a szakszervezetek gyengék és képtelenek a bérből és fizetésből élőket megvédeni az infláció káros hatása ellen. Így Magyarországon a bérből és fizetésből élők az infláció vesztesei közé tartoznak.

- A fix jövedelműek, akik nyugdíjból, járadékból, megtakarításuk jövedelméből élnek, az infláció vesztesei mind a fejlett, mind a kevésbé fejlett országokban.
- Az állam veszít azáltal, hogy egyrészt az adóalanyok késlekednek az adófizetéssel. Másrészt még a pontosan fizetők adója is csak hónapokkal a jövedelemszerzés után folyik be – csökkent vásárlóértékű pénzben. – Nyer viszont azzal, hogy az inflációt kompenzáló fizetésemelések következtében a háztartások magasabb kulcsú személyi jövedelemkategóriába kerülnek. Így például változatlan vásárlóértékű bruttó fizetésüknek a korábbinál nagyobb százalékát fizetik adóba. Nettó fizetésük reálértéke csökken, az állam pedig inflációs adóbevételekhez jut.

Természetesen, ha az inflációt maga az állam gerjeszti pénzkibocsátással, akkor anyagilag csak nyerhet rajta – szociális feszültségeik támasztása és az adómorál rontása árán. – Amint láttuk, a II. világháború befejezése után az állam tizenöt hónapig

az újjáépítést csaknem kizárólag inflációs pénzkibocsátással finanszírozta. Az infrastruktúra nagyobbik része újra használhatóvá vált, de a középosztály és a munkásság igen nagy mértékben elszegényedett.

Az infláció következtében tehát egyfelől jelentős vagyonok keletkeznek, másfelől széles néprétegek szegényedhetnek el. Ha az inflációt nem maga az állam gerjeszti, és ha a személyi jövedelemadó kulcsait hozzáigazítják az inflációhoz, akkor csökken a költségvetési bevételek reálértéke a kiadásoké viszont szinten marad. Csökken tehát az állam szolgáltatásainak reálértéke például az oktatás, egészségvédelem, honvédelem, szociális ellátás, infrastruktúra fejlesztése stb. terén. Nem meglepő tehát, hogy a tartós infláció gyakran szociális feszültségeket támaszt.

AZ INFLÁCIÓ OKAI ÉS KEZELÉSE

Mint minden káros gazdasági jelenség, az infláció is csak akkor kezelhető vagy szüntethető meg, ha a kormány tisztában van azzal, hogy mi okozta, hiszen csak akkor lehet a megfelelő ellenintézkedéseket foganatosítani. – Hibás diagnózis olyan intézkedésekre készíti a kormányt, amelyek az inflációt nem csökkentik, a gazdaságnak viszont mérhetetlen károkat okozhatnak.

Az infláció okai

Árstabilitás akkor van, ha a piaci kereslet és kínálat azonos ütemben nő vagy (esetleg) csökken. Infláció rendszerint akkor van, ha ez a dinamikus egyensúly megbomlik úgy, hogy a kereslet meghaladja a kínálatot. Ez kétféleképpen történhet:

- a kereslet „előrefut”, mert
  - a pénzmennyiség gyorsabban nő, mint a termelés. Ennek okozója rendszerint a kormányzat (kormány és/vagy a nemzeti bank), mely működteti a bankóprést. Nem ritkán azonban a fi-

zetési mérleg többlete okozza a forgalomban lévő pénzmennyiség illetően növekedését.

- megnövekszik a vásárlási készség, vagyis a pénz forgási sebessége. Ezt tartós, esetleg gyorsuló infláció esetén az inflációs várakozás okozza: a háztartások számítva a folyamatos árnövekedésre, igyekeznek megszabadulni pénzüktől, mielőtt értékét veszti.
- a kínálat visszaesik. Ez fejlett piacgazdaságban csak rendkívüli körülmények között fordulhat elő: háború, blokád, természeti csapás, mint például földrengés, amely elpusztítja a termelőtöke egy részét. Árvíz, aszály, jégeső stb., amely elpusztítja a termés egy részét, nem szükségképpen okoz tartós és folyamatos árszintnövekedést, vagyis inflációt, hisz az árszintnövekedés gyakran csak időleges: a legközelebbi termés-betakarításig tart.

Az effajta infláció piaci eszközökkel nem orvosolható.

Az átalakuló magyar gazdaságban azonban a hazai áruk kínálata különleges okokból erősen visszaesett és 1993-tól kezdve ez volt az infláció fő oka úgy, hogy ezzel a típusú inflációval a következő alfejezetben bővebben foglalkozunk.

Előfordulhat az is, hogy az ország kereskedelmi partnerországaiban tartósan magasabb az infláció, mint a hazai piacon. Az importcikkek megdrágulnak. Ez már önmaga növeli a hazai árszintet. Az importcikkek drágulása azonban átgyűrűzik az importtal versenyző hazai árukra. – Az exportőrök kihasználják és követik a külföldi gyorsabb árnövekedést, s ez maga után vonja az exportált, de a hazai piacon is kínált áruk árának a növekedését. Ilyenkor beszélünk importált inflációról.

1989 és 1993 között volt egy érdekes és különleges tényező, amely táplálta a magyarországi inflációt. Ez volt a „sorban állás” néven ismert jelenség. Eredete a következő. A kommunizmusban a bankok, elsősorban az MNB, annak a vállalatnak hiteleztek, amelynek a hitellel való ellátására utasítást kaptak a Tervhivaltól vagy a Pénzügyminisztériumtól. A hiteleket kormányutasításra

folyósították és ezek (hallgatólagos) kormánygaranciát élveztek. Ha a vállalat netalán nem tudott fizetni, vagy kapott kormánytámogatást, amiből fizethetett, vagy a hitelt egyszerűen törölték mind a vállalat, mind a bank könyveiből.

Amikor a Magyar Nemzeti Bank kereskedelmi banki tevékenységének legnagyobb részét átadta újonnan létre hozott (de állami tulajdonban lévő) kereskedelmi bankoknak, felosztotta közöttük a vállalatokkal szembeni követeléseit. A kormány hallgatólagos garanciája a rendszer-váltással megszűnt, s a bankok azon vették magukat észre, hogy mérlegük tele van behajtatlan hitelekkel. Igen sok vállalat ekkor már nemcsak a bankoknak, de a neki beszállító vállalatnak sem tudott fizetni. Mivel B vállalat nem kapta meg A vállalatától a neki járó összeget, ő sem tudott fizetni C vállalatnak, az meg emiatt D-nek és így tovább. – A sorban állás növelte az országban lévő hitelek állományát. Már pedig nem a pénzmennyiség növekedése a valódi inflációs tényező. A pénzforgalom ellenőrzése csak eszköz a hitelfolyósítás ellenőrzésére, megengedhető keretek közt való tartására. – A sorban állás továbbgyűrűzése következtében nőtt a hitelállomány és e növekedés teljes egészében kiesett a Nemzeti Bank ellenőrzése alól. – Így a továbbgyűrűző sorban állás inflációs tényező volt, de nem volt jelentős tényező. – Hogy hogyan oldotta meg 1993-ban a kormány a sorban állás problémáját, azt a fiskális politikáról szóló tanulmányban fogjuk látni.

Kínálathajtotta infláció?

A szakirodalomban sok szó esik kínálathajtotta inflációról is (amelyet a keresletvonzatú inflációval állítanak szembe: „cost push – demand pull”). Ez elvileg úgy „működik”, hogy a szakszervezetek olyan béremeléseket harcolnak ki, amelyek meghaladják a termelékenység növekedését. Ez természetesen az egy termelékenységre jutó költség növekedésével jár, amelyet azután a vállalatok a fogyasztókra hárítanak áremelés formájában.

A gyakorlatban azonban ebből csak akkor lehet infláció, ha a kormány a termelékenység növekedésén túlmenő béremeléseket „megfi-

nanszírozza” a pénzmennyiség növelésével. – Mi történik, ha ez nem teszi? – A vállalatoknak a túlzott béremelés következtében megnövekedett az önköltségük. Így változatlan mennyiségű termék előállításához több forgótőkére van szükségük. – Ha vannak pénztartalékaik, akkor semmi baj. De a legtöbb jól működő vállalatnak csak éppen annyi pénztartaléka van, amennyi – a múlt tapasztalata alapján – a folyó kifizetésekre elegendő. A szükséges többletet tehát kölcsön kell venni. A kölcsönadható pénzmennyiség azonban nem nőtt. A vállalatok tehát felhajtják a kamatlábat, de elegendő többletkölcsön még így sem jut valamennyinek. Az előtt a sok előtt, amelyeknek nem jut, ugyancsak korlátolt lehetőségek állnak: a szerződésileg biztosított béremelés megtagadása? – Ez valójában nem lehetőség, hiszen a szakszervezetek bíróság előtt támadhatnák a szerződésszegő vállalatot, amelyik elvesztené a pert. Rosszabbik esetben a munkások sztrájkba lépnek. – A kialkudott magasabb bért kifizetni a profit csökkentése árán? – Vagy kevesebbet termelni, hisz az eddigi mennyiségre már nincs elég pénz? – Mindkettő a profit csökkenését, az pedig a vállalatvezetőség menesztését vonná maga után.

A kormány szempontjából a béremelések finanszírozásának megtagadása országos sztrájkhullámot és/vagy csődhullámot vonna maga után. – Ezt egyetlen demokratikusan megválasztott kormány sem vállalhatta. Egyes kormányok megpróbálták beleavatkozni a vállalatok és a szakszervezetek közötti bértárgyalásokba. Mások elrendelték a bérek és árak befagyasztását. Még mások sztrájktilalommal próbálkoztak. Természetesen egyik módszer sem volt eredményes és végül minden esetben megfinanszírozták a termelékenység növekedését meghaladó béremeléseket a pénz mennyiségének a BHT reálnövekedését meghaladó növelésével. – Ez azután bér-ár spirál keletkezését vonta maga után. A munkások reálbére az árnövekedés következtében nem emelkedett, így a következő „menetben” újabb túlzó bérköveteléssel álltak elő. Ennek nagy részét meg is kapták, hisz a vállalatok már megszokták, hogy ezt a kormány úgymint finanszírozza.

Mindebből az következik, hogy költséghajtotta infláció – nincs. Amit költséghajtotta inflációnak neveznek – helyesebben: neveztek –, az nem más, mint a keresletvonzatú inflációnak egy olyan válfaja, ahol a pénzmennyiség túlzó növelését a bérek túlzó növekedése váltja ki.

A bér-ár spirál tipikus példája az ötvenes-hatvanas évek Angliája volt, ahol a szakszervezetek erősek voltak, a kormány pedig gyenge volt. – Sok tinta folyt el Angliában akkor a költséghajtotta inflációról. Az ország pedig gazdaságilag „Európa beteg emberé”-vé vált (mint ahogy a Török Birodalom volt politikailag „Európa beteg embere” az első világháború előtt): magas infláció, a külföldi versenyképesség csökkenése a sorozatos leértékelések ellenére, magas munkanélküliség, a BHT lassú növekedése...

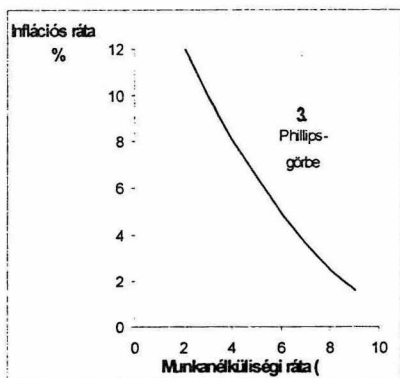
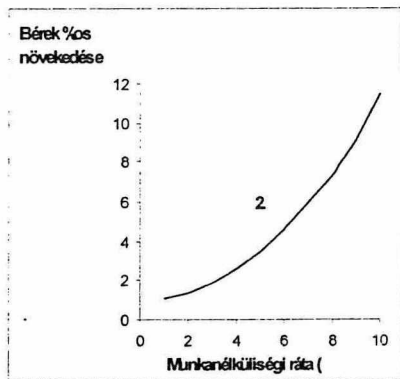
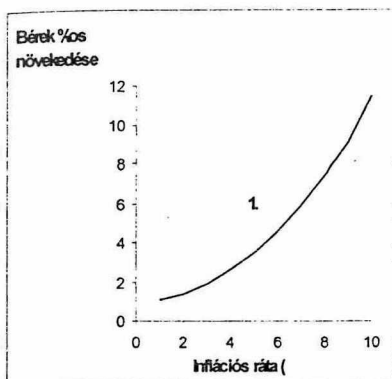
Közben azonban Milton Friedman 1962-ben közzétett monetarista tanai, miszerint az inflációt úgy lehet megfékezni, hogy a pénzmennyiség csak olyan ütemben nő, mint a termelés, eljutottak világszerte azo-
kig a személyekig, ahol a gazdaságpolitikai döntéseket hozzák. – Margaret Thatcher miniszterelnök azután a hetvenes évek végétől kezdve ezekre alapozta az angol kormány gazdaságpolitikáját. Ugyanakkor pedig alaposan megnyirbálta a szakszervezetek hatalmát. Addig a szakszervezet az érdekelt munkások megkérdezése nélkül elrendel-
hette a sztrájkot. Thatcher törvénybe iktatta: törvénytelen olyan sztrájk, amelyet nem az érdekelt munkások határoztak el „egy fő = egy szava-
zat” útján történő titkos szavazással. A sztrájkok egyszeriben megirit-
kultak. A vállalatok pedig tudták, hogy ez a kormány nem fogja finan-
szírozni a túlzott béremeléseket, s így két jó okuk is volt arra, hogy el-
lenálljanak a túlzó bérköveteléseknek. – Hasonló fejlemények játszód-
tak le a többi fejlett piacgazdaságú országban is. – A költséghajtotta infláció ma már a múlté.

Munkanélküliség és infláció – a Phillips görbe

A költségajtotta infláció elmélete a maga fénykorában kitermelt egy közgazdasági babonát, amely valaha nagyon divatos volt, s néha még ma is felbukkan a szakirodalomban. Így a „közgazdasági műveltség” megkívánja, hogy megismerjük. Az elméletet Alban William Phillips (1914-1975) angol közgazdász röptette szárnyra – elsősorban angliai megfigyelései alapján.

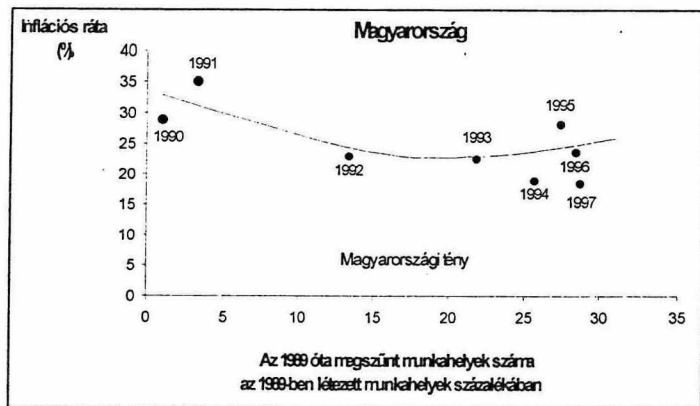
4. A Phillips-görbe

Elmélet (1., 2., 3.) és a magyarországi tapasztalat

A grafikon folytatása a túloldalon

A 4. grafikon folytatása

Forrás: Magyarország: Központi Statisztikai Hivatal

Logikai levezetése a következő (lásd a 4. grafikont):

1. Az árak megnövekedése elsősorban a bérek növekedésétől függ. Vagyis az inflációs ráta egyenesen aránylik a bérnövekedési rátához.
2. A bérek növekedése egyenesen aránylik a munkanélküliségi rátához: minél nagyobb a bérek százalékos növekedése, annál magasabb a munkanélküliségi ráta. Következésképpen:
3. az árak növekedése (inflációs ráta) fordítva aránylik a munkanélküliségi rátához. Minél magasabb a munkanélküliségi ráta, annál alacsonyabb az inflációs ráta és fordítva.

Folytassuk a 3. grafikon alapján:

- Minél alacsonyabb az infláció, annál gyorsabb a gazdasági növekedés.
- Minél nagyobb a munkanélküliség, annál gyorsabb a gazdasági növekedés?

Ha ez általánosan igaz volna, akkor Phillips „törvénye” a közgazdaságtannak ugyanolyan irgalmatlan tétele volna, mind az a malthusi (vadkapitalizmusban érvényes) „törvény”, miszerint a bérek óhatatlanul az éhbér felé tendálnak, s amely miatt a közgazdaságtan jó időre „lehangoló tudomány”-nak („dismal science”) számított.

Szerencsére nem igaz általánosan. Maga Phillips élete végéig tiltakozott az ellen, hogy ő valamiféle általános törvényszerűséget fedezett volna fel. A Phillips-görbe az ötvenes-hatvanas évek angliai megfigyeléseit rögzítette. Ott és akkor a bérnövekedés valóban meghatározó volt az árnövekedés szempontjából. Ez az első, logikai kiinduló tétel azonban másutt még abban az időben sem volt érvényes, mert a keresletnek továbbra is fontos szerepe volt az árak alakulásában. A kereslet „megugrása” megnövelheti az árakat s ezek gyorsabban nőhetnek, mint a bérek. De második tétel sem általános érvényű. A foglalkoztatottsággal nem törődő erős szakszervezetek magas béremelést harcolhatnak ki olyankor is, amikor magas a munkanélküliség. – Más országok megfigyelései nem igazolják a Phillips-görbét, s ma már az angliai megfigyelések nem igazolják.

A legújabb magyarországi megfigyelések azonban mintha valamelyest igazolnák. Magyarországon, mint látni fogjuk, az inflációnak semmi, de semmi köze sem volt a bérek alakulásához. A bérnövekedés nemcsak, hogy nem előzte meg az árnövekedést, de még csak nem is követte azt. Innen a reálbérek jelentős csökkenése 1989 óta. Ugyanúgy: a munkanélküliség növekedésének (grafikonunkon: a foglalkoztatottság csökkenésének) semmi köze sem volt a bérek emeléséhez,

már csak azért sem, mert a tárgyidőszak alatt a reálbérek csökkentek. Így a 4. grafikon Magyarországra vonatkozó négyszöge hathatós figyelmeztetés arra, hogy két tényező együttes változásában nem szabad automatikusan és kritikátlanul okozati összefüggést keresni.

Az infláció kezelése

Mint már mondtuk, minden inflációt aszerint kell kezelni, ami okozta (lásd az 5. táblázatot!).

Ha az inflációt keresletelőrefutás okozta, akkor kereslet-visszafogó gazdaságpolitikai intézkedéseket kell hozni: restriktív pénz-, fiskális- és esetleg jövedelempolitika, amelyekkel a kormány „felitatja” a vásárlóerőnek azt a részét, amelyre nincs árufedezet.

Természetesen, ha a keresletelőrefutást maga a kormányzat idézte elő azzal, hogy a pénzmennyiséget a BHT reálnövekedésénél nagyobb mértékben növelte, akkor kevésbé fájdalmas az olyan megoldás, hogy a kormányzat nem csinál ilyen típusú inflációt.

Ha a pénzmennyiség a fizetési mérleg krónikus többlete miatt növekszik, akkor az a kérdés, mi okozta a többletet. Ha tőkebeáramlás okozta, akkor azt pénzppolitikai eszközökkel kell „felitatni”, vagyis a beáramló külföldi tőke egy részét sterilizálni. – Ha viszont a folyó fizetési mérleg többlete okozta, akkor lehetőség nyílik a vámtarifák csökkentésére, sőt, esetleg a hazai valuta felértékelése is szóba jöhet.

Ugyancsak az import liberalizálása, a vámtarifák csökkentése, esetleg felértékelés a gyógymód az importált infláció esetén. – Itt sose szabad elfelejteni azt, hogy a hazai valuta jelentős leértékelése (a folyó fizetési mérleg egyensúlyának helyreállítása végett) inflációt gerjesztő tényező, s ha a kormány el akarja kerülni az infláció felgyorsulását, a leértékelésnek restriktív pénz- és fiskális politikai intézkedésekkel kell párosulnia.

Legnehezebb természetesen az ügető-vágtató infláció megfékezése hisz ezt már nem objektív külső vagy belső behatás, hanem szubjektív inflációs várakozás táplálja, s ezt kell letörni. Mindenekelőtt célszerű, ha a kormány ilyenkor nem táplálja a piac inflációs várakozását azzal, hogy nyilvánosságra hozza saját inflációs elvárását. A leghatásosabb módszer hihető inflációs csomagterv meghirdetése és végrehajtása. A hangsúly a „hihető”-n van. A gazdaság szereplőit meg kell győzni arról, hogy a kormány a kilátásba helyezett intézkedéseket tűzön-vízen keresztül foganatosítja. – Ezt tette Thatcher miniszterelnök Angliában, miután 1979-ben hatalomra került. Sikerült is neki az inflációs rátát három év alatt 18%-ról 5% alá szorítani.

5. Az infláció keletkezése és orvoslása a piacgazdaságban

AZ INFLÁCIÓ OKAI				AZ INFLÁCIÓ ELLENI KÜZDELEM ESZKÖZTÁRA
KERESLETVONZATÚ INFLÁCIÓ Jövedelemnövekedés (nő a forgalomban lévő pénzmennyiség)				KERESLET-VISSZAFOGÁS
Technikai meghatározás	Okozója	Okozó intézkedés vagy fejlemény	Statisztikai mutató	
A forgalomban lévő pénzmennyiség gyorsabban növekszik, mint a megtermelt áru- és szolgáltatásmennyiség (BHT reálértéke)	<ul style="list-style-type: none"> Pénzügyi hatóság (Kormány és/vagy a nemzeti bank) 	<ul style="list-style-type: none"> Liberális hitelpolitika Kötvények, kincstárjegyek, nyilvtári nettó bevonása Inflációs fiskális politika 	<ul style="list-style-type: none"> Alacsony vagy negatív reálkamat A gazdasági hitelállomány gyors növekedése Csökken a kintlevő kötvény és kincstárjegy-állomány Nő a nemzeti banknak a kormánnyal szemben fennálló követelése. Kölcsönrel finanszírozza a költségvetési deficitet. 	<ul style="list-style-type: none"> Szigorú (restrikciós) hitelpolitika Pénzmennyiség csökkenést nyilvtári műveletek: nettó értékpapír kibocsátás Költségvetés egyensúlya vagy a hiány piaci finanszírozása kincstárjegyek és/vagy államkötvények kibocsátása útján
	<ul style="list-style-type: none"> Külső hatás 	<ul style="list-style-type: none"> A fizetési mérleg javulása 	<ul style="list-style-type: none"> Nő az MNB arany- és devizakészlete 	<ul style="list-style-type: none"> Lásd a pénzmennyiség növekedését szabályozó fenti módszereket. Krónikus esetben: forint felértékelése Import liberalizálása; Vámok csökkentése
	<ul style="list-style-type: none"> Spontán pénznövekedés hazai változata 	<ul style="list-style-type: none"> Sorban állás 	<ul style="list-style-type: none"> A vállalati hitelállomány gyors növekedése 	<ul style="list-style-type: none"> Intézkedési csomagterv kidolgozása a sorban állás növekedésének megállítására és a meglévő vállalati hitelrendszer felszámolására

Folytatás a következő oldalon!

Az 5. táblázat folytatása

AZ INFLÁCIÓ OKAI				AZ INFLÁCIÓ ELLENI KÜZDELEM ESZKÖZTÁRA
KERESLETVONZATÚ INFLÁCIÓ Jövedelemnövekedés (nő a forgalomban lévő pénzmennyiség)				KERESLET-VISSZAFOGÁS
Technikai meghatározás	Okozója	Okozó intézkedés vagy fejlemény	Statisztikai mutató	
Pénzforgalom gyorsulása	<ul style="list-style-type: none"> Spontán: inflációs várakozás 	<ul style="list-style-type: none"> Évek óta tartó, sőt gyorsuló infláció Pánikhangulat, rossz hírek, külső esemény vagy előrejelzések hatására. 	<ul style="list-style-type: none"> Nő a névleges BHT és a pénzmennyiség aránya Kiskereskedelmi forgalom ugrásszerű növekedése 	<ul style="list-style-type: none"> A kormány <u>hihető</u> inflációellenes csomagtervet hoz nyilvánosságra A reálértéket megőrző, sőt esetleg növelő befektetési lehetőségek létrehozása.
	<ul style="list-style-type: none"> Kormány 	<ul style="list-style-type: none"> Hivatalos előrejelzések 	<ul style="list-style-type: none"> Csökken a lakossági megtakarítás rátája Esetleg: csökken a megtakarítások állománya 	
IMPORTÁLT INFLÁCIÓ				KERESLET-VISSZAFOGÁS
Technikai meghatározás	Okozója	Okozó intézkedés vagy fejlemény	Statisztikai mutató	
A főbb piacoknak a külkereskedelmi részarányával súlyozott árindeks gyorsabban növekedik, mint a hazai árindeks	<ul style="list-style-type: none"> Külföldi infláció 	<ul style="list-style-type: none"> A főbb külföldi piacokon gyorsabban növekednek az árak, mint a belföldi piacon 	<ul style="list-style-type: none"> Nő az export- és importcikk belföldi ára, valamint az importtal versenyző hazai termékek ára 	<ul style="list-style-type: none"> A hazai valuta felértékelése Vámtarifák csökkentése Kereslet-visszafogó/ restriktív pénz-, költségvetési- és jövedelempolitika (lásd fenn)
	Hazai pénznemben számítva hirtelen megdrágul az import, az export és az importtal versenyző hazai árutömeg	<ul style="list-style-type: none"> Kormány 	<ul style="list-style-type: none"> A forint jelentős reálféktív leértékelése 	

Folytatás a következő oldalon!

Az 5. táblázat folytatása

AZ INFLÁCIÓ OKAI				AZ INFLÁCIÓ ELLENI KÜZDELEM ESZKÖZTÁRA
KÖLTSÉGHAJTOTTÁ INFLÁCIÓ? <u>Bérnövekedés</u>				BÉR- ÉS ÁRPOLITIKA?
Feltétele	Okozója	Okozó intézkedés vagy fejlemény	Statisztikai mutató	
Csak akkor lehetséges, ha a pénzmennyiség a fenti 4 ok valamelyike miatt gyorsabban nő, mint a BHT reálértéke, vagyis: ha a kormányzat a produktivitás növekedését meghaladó bérnövekedéseket „finanszírozza”. Tehát: az ún. „kölség-hajtotta infláció,” a keresletvonzatú infláció olyan változata, ahol a pénzmennyiség növelése a bérnövekedés hatására történik	<ul style="list-style-type: none"> Vállalatok Szakszervezetek 	<ul style="list-style-type: none"> Magyarországon: populista bérpolitika az állami vállalatokban Sztrájk 	<ul style="list-style-type: none"> A bérek gyorsabban növekednek, mint a termékelénység: nő a termékegységre jutó költség 	<ul style="list-style-type: none"> A bérek és / vagy árak befagyasztása (nem hatékony) A profitmaximalizálás elvének érvényesítése az állami szektorban Sztrájktilalom (nem hatékony) Kormánynak a béralkuba való beavatkozása (nem hatékony) <u>Hihető</u> inflációellenes csomagterv, amely tartalmazza a pénzmennyiség növekedésének szigorú szabályozását
	Ár-bér spirál			
	<ul style="list-style-type: none"> Fő okozója a kormány, mely „finanszírozza” a béremeléseket 	<ul style="list-style-type: none"> A bérnövekedés az árak növekedését idézi elő, az újabb bérköveteléseket támaszt, amelyek - kielégítve - újabb árszintnövekedésre vezetnek stb. 	<ul style="list-style-type: none"> Az árak növekedése bizonyos idő után követi a bérek növekedését. 	

AZ INFLÁCIÓ KEZELÉSE A MAGYAR GAZDASÁGBAN A RENDSZERVÁLTÁS ÓTA

Az árszintnövekedés okai és az alkalmazott gazdaságpolitika

Történelmi visszapillantás

A szocializmusban az árakat a hatóság szabta meg, 1967-től az Országos Anyag- és Árhivatal. Az árak elvileg egyszer s mindenkorra rögzítettek voltak, hisz – úgymond – a szocialista tervgazdálkodás többek között azért a legfejlettebb gazdasági berendezkedés, mert ott – a kapitalizmustól eltérően – sem munkanélküliség, sem infláció nincsen. – A nagybani árak főként a vállalatok közötti elszámolás lehetővé tételét célozták. Ezekből származtak, kiskereskedelmi árréssel növelve, a fogyasztói árak. Így az áraknak vajmi kevés közük volt akár a valós előállítási költséghez, akár a kereslethez. A világpiacon árat nem is említjük.

A fogyasztói cikkek és bizonyos szolgáltatások (pl.: lakás) árának (lakbérnek) megállapítását gyakran populista politikai szempontok motiválták, s az ár alacsony volt a bérekhez, fizetésekhez viszonyítva.

Ugyanakkor a Tervhivatal a megtermelendő termékmennyiséget rendszerint túl alacsonyra szabta az Árhivatal által megállapított árhoz viszonyítva. Részint, mert semmiféle támpont nem állt rendelkezésére annak felbecsülésére, hogy a szabott áron forgalomba hozott áru iránt mekkora lesz a kereslet. Részint pedig azért, mert még a hruscsovi enyhülés korszakában sem lehetett túl sok erőforrást elvonni a termelőeszközöket és hadianyagot gyártó iparágaktól. – Az eredmény az volt, hogy igen sok fogyasztási cikkből a fennálló, hatóságilag szabályozott ár- és bérvizonyokról sosem volt annyi, amennyi ki tudta volna elégíteni az iránta megnyilvánuló keresletet. Így a szocialista gazdaság, Kornai János szavaival, hiánygazdaság volt, árszintjét pedig az elfojtott infláció jellemezte. A fogyasztók szívesen fizettek volna többet is igen sok árucikkért, mint annak hivatalos ára, de a cikk csak a hiva-

talos áron és korlátolt mennyiségben volt hozzáférhető. – Fekete piac volt, hiszen nagy volt a kísértés arra, hogy a kereskedők a nekik kiutalt árut a pult alatt adják el felárral, s az államnak a hivatalos árat befizetve, zsebre tegyék a különbözetet. A fekete piac azonban nem volt általános és nagyarányú, mert szigorúan büntették. – „Szocialista összeköttetéssel” természetesen minden „hiánycikkhez” hozzá lehetett jutni. – Az elfojtott inflációt mutatják a 6. táblázat adatai az első három öt-éves időszakban.

6. Infláció Magyarországon

Történelmi visszapillantás

A fogyasztói árindex évi átlagos növekedése (%)

1960-1965	0,5
1965-1970	0,9
1970-1975	2,8
1975-1980	6,3
1980-1985	6,7
1985-1986	5,3
1986-1987	8,6
1987-1988	15,9

Forrás: KSH: Magyar statisztikai évkönyv 1997

A hetvenes évek közepétől kezdve, amikor már kétségek támadtak Magyarországon az iránt, hogy a tervgazdálkodás sztálini változata működőképes, az Árhivatal kezdte figyelembe venni a termelési költségeket is, különös tekintettel a nyugatról importált nyersanyagok árára. Ezt tükrözik az 1975 és 1987 közötti inflációs ráták. A kétszámjegyű infláció azonban csak 1988-ban szabadult el (lásd még 2. táblázatot).

1988-1992

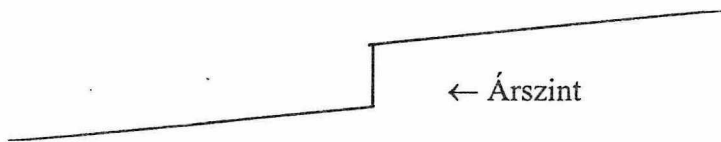
Az 1988-1992-es ötéves időszakban az árszint az 1987-esnek közel háromszorosára nőtt. Ennek a jelentős felgyorsulásnak okai a következők voltak:

- 1988. január elsején bevezették az általános forgalmi adót (áfa). Az áfa kulcsa a legtöbb árura 25%, bizonyos cikkek és szolgáltatások esetén ez kevesebb is lehet, de a magyarországi áfa-kulcs az egyik legmagasabb a világon.
- Az addig rögzített árak fokozatos felszabadítása, ugyancsak 1988-ban kezdődött, s körülbelül négy évig tartott.
- Ugyancsak 1988-ban kezdődött meg – valószínűleg a Nemzetközi Valutaalap nyomására (amellyel az év májusában írt alá a kormányzat készenléti megállapodást) – az ártámogatások leépítése. Ezek összege 1988-ban még 102 milliárd, a költségvetési kiadások 19%-a volt. Ez 1993-re 73,2 milliárdra, a kiadások 7,4%-ára apadt, amely reálértékben 70%-os csökkenést jelent.
- 1990-ben megszűnt a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, a szocialista országok gazdasági integrációs szervezete (KGST). Ennek két következménye növelte a magyarországi árszintet. A volt szocialista országok vámot vetettek ki egymás árujára és az egymás közötti elszámolásban a KGST áraitól áttértek a világpiaci árakra és dollárral való fizetésre. Ez jelentősen megdrágította Magyarországnak a volt szocialista országokból származó behozatalát.
- Irak Kuvait ellen intézett agressziója (1990 augusztusa) következtében 1990-ben mintegy 30%-kal felszökött a kőolaj ára, s ez maga után vonta az energiaárak, amaz pedig az általános árszint növekedését.

- Három egymást követő évben, 1990-ben, 1991-ben és 1992-ben súlyos aszály pusztított Magyarországon, amely növelte a mezőgazdasági termékek árait.

Mind a hat esemény egyszeri árszintnövekedést eredményezett, és egy 1991-ben közzétett tanulmány szerint ezek együttesen okozták az 1987 és 1991 közötti öt évben az árszint (157%-os) növekedésének túlnyomó részét. (Nagy Pongrác: Az infláció kezelése a magyar gazdaságban. Gazdaság és Társadalom, 1991/4-5 és 1991/6) Ebben az időszakban valódi infláció alig volt.

Az effajta egyszeri árszintnövekedések közül az első kettőt lehet fejlett piacgazdaságban valamelyest mérsékelni kereslet-visszafogó politikával (lásd a 5. táblázatot), a harmadikat és negyediket pedig az importált infláció ellen használatos gazdaságpolitikai eszközökkel. Magyarországon azonban még 1999-ben sem fejlett a piacgazdaság, s az évtized elején az ország az átalakulás legelején volt. – Másrészt – s ez a fontosabb – fejlett piacgazdaságban a kormányok ezt meg sem próbálják, mert tudják, hogy az egyszeri árszintnövekedés – egyszeri. Vagyis a felszökkenés után az árak stabilizálódnak a magasabb szinten, s utána éves növekedésük nem haladja meg a korábbi évek ütemét, valahogy így:

Tudják tehát, hogy az ár-mérséklő intézkedések több kárt okoznának a gazdaságnak a termelés visszafogásával, mint amennyi hasznot hajtának az árszintnövekedés mérséklésével.

A kőolajár felszökésének inflációs hatását rövid távon nem lehet piacgazdasági intézkedésekkel mérsékelni (csak hosszú távon, energia-

megtakarítást eredményező strukturális reformokkal). Ennek mérséklését a fejlett ipari országok meg sem kísérelték 1990-ben, mint ahogy nem kísérelték meg az 1974-es olajárobbanás hatását sem mérsékelni.

Az aszálykárok okozta árnövekedés elleni védekezés piacgazdasági módja az aszály sújtotta termékek olcsó importja. Ez az út Magyarországra számára nem volt nyitva, hisz a forint alulértékelése miatt az aszály súlytotta termékek világpiaci ára jóval magasabb volt még a megnövekedett magyarországi áraiknál is.

Az egyetlen helyes gazdaságpolitikai megoldás a sorozatos árszintnövekedések elfogadása, sőt a pénzmennyiség megfelelő növelésével történő finanszírozása lett volna, hogy így elkerülhető legyen a recesszió.

A magyar kormány az 1988 és 1992 közötti sorozatos egyszeri árszintemelkedéseket keresletvonzatú inflációnak tekintette és példátlanul szigorú kereslet-visszafogó politikával próbálta orvosolni. Ez a politika teljesen sikertelen volt az árszintemelkedések mérséklésére (lásd a 2. táblázatot), viszont Magyarország történetében példátlanul súlyos gazdasági válságot eredményezett.

1993-1996

1992 és 1996 között az árszint tovább emelkedett – négy év alatt 130%-kal. Egyszeri behatások ekkor már nem voltak. Ez már infláció volt a javából. Oka szinte egyedülálló volt a békeidők gazdaságtörténetében: a kínálat visszaesése a kereslethez viszonyítva. – 1989 és 1996 között a magyar áruk és szolgáltatások belföldi kínálata 16,2 százalékkal esett vissza (7. táblázat, 6. sor) a kormány hibás gazdaságpolitikája, elsősorban a kíméletlen kereslet-visszafogó politika következtében. Ugyanez idő alatt a belföldi kereslet „csak” 10 százalékkal csökkent (7. sor). A különbséget külföldről kellett behozni. A külföldi áru azonban – gyakran azonos minőség mellett is – a magyarországi

viszonylag alacsony munkabérek, valamint az alulértékelt forint miatt jóval drágább volt, mint a magyar áru.

7. Az infláció oka 1992 óta: a belföldi kínálat csökkenése

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1. BHT milliárd Ft folyó áron	1722	2089	2498	2942	3548	4365	5614	6894
2. Áru- és szolgáltatás-kivitel, milliárd Ft, folyó áron	621	651	818	925	937	1263	1915	2679
3. Magyar áruk és szolgáltatások belföldi kínálata, milliárd Ft folyó áron (1-2)	1101	1438	1680	2017	2611	3102	3699	4215
4. BHT árindexe, 1989=100	100,0	126,5	171,6	209,0	253,5	303,0	380,7	456,5
5. Magyar áruk és szolgáltatások belföldi kínálata, milliárd Ft 1989-es áron (3/4)	1101	1137	979	965	1030	1023	927	923
6. Index, 1989=100	100,0	103,2	88,9	87,6	93,6	92,9	88,2	83,8
7. Belföldi kereslet ¹⁾ 1989-es áron, index 1989=100	100,0	96,9	87,8	84,6	93,0	95,1	92,1	92,8
8. Belföldi kínálat a belföldi kereslet %-ában, index, 1989=100 (6/7)	100,0	106,5	101,3	103,5	100,6	97,7	95,8	90,3

1) „belföldi felhasználás”

Forrás: 1., 2. sor: IMF: International Financial Statistics Yearbook 1998

4. sor: lásd a 2 táblázat 5. sorát

7. sor: KSH: Magyar statisztikai évkönyvek

A kormányzat és a Nemzetközi Valutaalap ezt keresletelőrefutásnak tekintette és célja az amúgy is csökkent belföldi keresletet a magyar áruk és szolgáltatások belföldi kínálatának ennél még jobban lecsökkentett színvonalára való visszazorítása volt. – A kormányzat tehát kereslet-visszafogással próbálta orvosolni azt az inflációt, amelyet nagyrészt éppen a kereslet-visszafogó politika idézett elő – természetesen teljesen sikertelenül. – Ahhoz, hogy Magyarország az infláció mérséklése mellett kiemelkedjék a súlyos válságból, erélyes kínálatbővítő és mérsékelt keresletösztönző politikára lett volna szükség – lásd a 8. táblázatot. Erről azonban egyelőre szó sem lehetett.

8. Az infláció okai és gyógymódja Magyarországon

AZ INFLÁCIÓ OKA: PIACI KÍNÁLAT CSÖKKENÉSE				AZ INFLÁCIÓ ELLENI KÜZDELEM ESZKÖZTÁRA
<p>Fejlett piacgazdaságban csak rendkívüli körülmények között fordulhat elő: háború, blokád, természeti csapás stb. Piaci eszközökkel nem orvosolható. Az átalakuló magyar gazdaságban 1992 óta ez a legfontosabb inflációs tényező.</p>				
Technikai meghatározás	Okozója	Okozó intézkedés vagy fejlemény	Statisztikai mutató	
<p>Az ipari és mezőgazdasági termelés jelentős és tartós csökkenése</p>	<p>Kormány</p>	<p><u>Állami nagyipar:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ A tulajdonviszonyok 1989 óta tartó bizonytalansága világosan megfogalmazott privatizációs stratégia hiányában. ▪ Hatékony tulajdonosi ellenőrzés hiánya 	<p>Termelési indexek</p>	<p><u>KÍNÁLATÉLÉNKÍTÉS</u> <u>Fejlett piacgazdaságban</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Import-liberalizáció ▪ Vámtarifák csökkentése ▪ Hazai valuta felértékelése <p><u>Magyarországon is alkalmazható:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vállalati beruházások ösztönzése: adókedvezmény, kamattámogatás ▪ Hatékony munkaerő-gazdálkodás

Folytatás a következő oldalon!

A 8. táblázat folytatása

AZ INFLÁCIÓ OKA: PIACI KÍNÁLAT CSÖKKENÉSE				AZ INFLÁCIÓ ELLENI KÜZDELEM ESZKÖZTÁRA
Technikai meghatározás	Okozója	Okozó intézkedés vagy fejlemény	Statisztikai mutató	
		<u>Mezőgazdaság:</u> <ul style="list-style-type: none"> Az 1991-es kárpótlási törvények által keltett tulajdonbizonnyatlanság. A nagyüzemek felbomlása a szövetkezeti törvény hatására. 		KÍNÁLATÉLÉNKÍTÉS <u>Speciális magyarországi lehetőségek a kínálatélenkítés-re</u> <ul style="list-style-type: none"> Ideiglenesen az állam tulajdonában maradó vállalatoknál a profitmaximalizálás követelményeinek érvényesítése Pénz- és tőkepiac megteremtése Piaci verseny kibontakoztatása, monopolhelyzetek felszámolása Magánvállalkozások ösztönzése Reáljövedelmet biztosító beruházási lehetőség Export ösztönzése Termelő infrastruktúra feljavítása Világosan megfogalmazott privatizációs politika A mezőgazdaság hitelezésének megszervezése A szövetkezeti törvény és a kárpótlási törvények módosítása a mezőgazdasági nagyüzemek további felbomlásának megállítása céljából. Önkéntes szövetkezés szorgalmazása. <p style="text-align: center;">MÉRSÉKELT KERESLETÖSZTÖNZÉS</p> <ul style="list-style-type: none"> Reáljövedelmek szelektív növelése: nyugdíjasok, alacsony fizetési kategóriák az állami szektorban, egészségügyi dolgozók stb. A szigorú hitelpolitika oldása: beruházási, vállalati, vállalkozói, lakásépítési és lakásvásárlási hitelek.
	MNB és Kormány	<u>Ipar és mezőgazdaság:</u> <ul style="list-style-type: none"> A kereslet-visszafogó politika által támasztott hitel- és kereslethiány Vámtarifák csökkentése Forint reálieffektív felértékelése 		

1995. szeptember 24-én egy televíziós beszélgetés során a TV munkatársa megkérdezte Dr. Surányi Györgyöt, a Magyar Nemzeti Bank elnökét, hogy mikor lesz vége a szigorú pénzpoltikának. Surányi szerint harmadsorban akkor,

„... ha a költségvetési hiány lényeges csökkentése révén az infláció egy-számjegyűvé válik.”

A Magyar Nemzeti Bank elnökének 1995-ös megítélése szerint a kormány a költségvetési hiányban megmutatkozó túlköltekezése volt az infláció fő oka.

Az MNB működését szabályozó 1991-es törvény értelmében a Nemzeti Bank nem folyósíthat kölcsönt a kormánynak, így a költségvetési hiányt azóta teljes egészében a piacon felvett kölcsönökkel kell finanszírozni. Ezt a Magyar Nemzeti Bank elnöke 1995-ben feltételezhetően tudta. Azt azonban a fentiek szerint, úgy látszik, nem tudta, hogy csak a költségvetési hiánynak a nemzeti bank hiteleivel való finanszírozása, inflációs tényező – ez a modern „bankóprés”, piaci finanszírozása azonban nem. Így ugyanis a kormány kötvények és kincstárjegyek kibocsátásával már előzőleg kivonja a gazdaságból azt a vásárlóerőt, amelyet azután a bevételt meghaladó költségvetési kiadásokkal oda visszapumpál. – Márpedig ez elemi közgazdasági tétel.

1996 szeptemberétől →

A kormányzat 1996 szeptembere óta azt az inflációellenes politikát alkalmazza, amelyet már régóta alkalmaznia kellett volna: erélyes kínálatélnkítés és mérsékelt keresletösztonzés. – Hogy mi volt e 180 fokok fordulat oka, azt csak találgatni lehet. A magyar gazdaság vezetői, vagy valutaalapbeli mentoraik rájöttek, hogy kereslet-visszafogással nem lehet a kereslet-visszafogás által okozott inflációt orvosolni? – Vagy tanultak a Boross-kormány fiasokjából, amely – az 1994 kora tavaszi választásokra való előkészületként – túl későn, csak 8 hónappal korábban indította el keresletösztonző/kínálatélnkítő politikáját, s mire annak eredményei megmutatkoztak, már az új kormány volt hatalmon? – Így ők 20 hónappal korábban indították el?

Az okot nem ismerjük. Tény azonban az, hogy 1996 szeptemberében megindult a gazdaság hitelellátása, s azóta is tart. 1999 júniusára az üzleti szektor nettó bankhiteltartozásának reálértéke megháromszorozódott (bár még mindig jóval alatta marad az 1989 decemberi szintnek).

Ami a mérsékelt keresletöztönzést illeti, nő az alkalmazásban állók nettó reálkeresete és nő az átlagnyugdíj vásárlóértéke (bár 1999 őszén még mindkettő messze van az 1989-es szinttől).

Megjavult az ország áruval és szolgáltatással való ellátása. A bruttó hazai termék 1996 és 1999 között mintegy 15 százalékkal nőtt, ezen belül a bruttó ipari termelés mintegy 34%-kal (s 1998 óta meghaladja az 1989-es szintet!). – És az inflációs ráta 1997 óta állandóan csökken. 1999-ben már csak 10% volt, s 2000-re a kormány 6% körüli inflációt jelez előre!

Jobb később, mint soha? Kétségtelenül. De talán még ennél is jobb az olyan gazdaságpolitika, amely nem hoz közel kilenc esztendőn keresztül (1988-1996) olyan intézkedéseket, amelyekkel az ellenkezőjét éri el annak, amit el kellene érni. – Azzal, hogy nem finanszírozta meg az 1988 és 1992 közötti egyszeri árszintnövekedéseket, hanem ellenkezőleg, kereslet-visszafogással próbálta 1993 és 1996 augusztusa között orvosolni a nagyrészt éppen kereslet-visszafogás okozta, inflációt gerjesztő kínálathiányt, a kormányzat nagy mértékben elősegítette a jövedelmi legyező szétnyílását, sokak elszegényedését, kevesek meggazdagodását. Ez olyan strukturális változás, amelyet nem lehet egy 180 fokos gazdaságpolitikai fordulattal máról holnapra orvosolni. Az ebből támadt feszültségek még sokáig fogják jellemezni a magyar társadalmat.

2000 januárja

Annak, aki meg akarja ismerni, mit tud az inflációról az infláció elleni küzdelem élharcosa, a Magyar Nemzeti Bank, és hogy hogyan értékeli a rendszerváltás óta követett infláció-ellenes politikát, ajánljuk az MNB Közgazdasági és Kutatási Főosztályán készült dolgozatot. Írta Simon András az MNB munkatársai gondolatának felhasználásával:

„Gazdaságpolitikáról mindenkinek – INFLÁCIÓ”

Kiadó: az MNB Titkársága, 1999, 46. oldal.